

Ponder

THEMANUMMER BIJ DE INVOERING VAN DE NIEUWE NOTARISWET

- G.Chr. Kok:
Monitoring van het notariaat
- W. Louwman:
Elektronische inschrijving in
de openbare registers
- R. Hendriks:
Van pen tot pentium
- G.J.C. Lekkerkerker:
Is IT meer dan alleen een
nieuw technisch hulpmiddel?

VERLIJDEN, VERLEED, VERLEDEN

- De notaris-loketkast
M. Eisma

UIT HET ARCHIEF

- De notaris en de pastoor
Ph. Maarschalkerweerd

HET NOTARIEEL WOORDENBOEK

- Zaakwaarnemer-administrateur
B. Duinkerken

HET SIGNET VAN DE NOTARIS (4)

Caspar van Heel

"Ponder" volgens Van Dale:

unster, een soort evenaar met aan de ene zijde een haak en aan de andere een gewicht dat men af- en aanschuift, balans met ongelijke armen.

C O L O F O N

Ponder:

halfjaarlijks mededelingenblad van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap, van Eeghenstraat 222, 1071 GM Amsterdam
Telefoon: 020 6756479
Fax: 020 6790358
Postbanknummer: 554704

Redacteurs:

W. Bosse
B. Duinkerken
Liesbeth M. van der Marck
P.L. Nève
B.C.M. Waaijer

Redactiesecretaris:

Inés M. van Gassel

Layout/productie:

Grafisch Bureau Schaefer
Francien van Maasdijk

Foto's:

omslag, pag 5 en 8: Maarten Brinkgreve

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door:

Boekel de Nerée te Amsterdam, Eickhoff de Lorme van Rossem B.V. te Amsterdam, Insinger de Beaufort te Amsterdam, het Kadaster te Apeldoorn, Kluwer Juridische Uitgevers te Deventer en Uitgeverij Koninklijke Vermande B.V. te Lelystad.

Aan dit nummer werkten mee:

B. Duinkerken, *notaris te Den Haag*
Marianne Eisma, *kunsthistorica*
P.H.M. Gerver, *voorzitter Notariële Stichting, notaris te Amsterdam en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam*
Caspar van Heel, *rechtshistoricus, werkzaam als provinciaal archiefinspecteur in Overijssel*
R. Hendriks, *wetgevingsjurist op het Ministerie van Financiën*
G.Chr. Kok, *president van het Gerechtshof te 's-Gravenhage en oud-notaris te Rotterdam*
G.J.C. Lekkerkerker, *directeur juridische zaken KNB*
W. Louwman, *bewaarder van het Kadaster en de Openbare Registers*
Ph. Maarschalkerveerd, *rijksarchivaris Limburg*
Liesbeth M. van der Marck, *conservator Notariële Stichting*

IISN: 1385-7428

Inhoud

TEN GELEIDE	4	PH.M. Gerver
VERLIJDEN, VERLEED, VERLEDEN	5	
De notaris-loketkast		Marianne Eisma
UIT HET ARCHIEF	7	
De notaris en de pastoor		Ph. Maarschalkerveerd
MONITORING VAN HET NOTARIAAT	8	G.Chr. Kok
ELEKTRONISCHE INSCRIFING		
IN DE OPENBARE REGISTERS	10	W. Louwman
VAN PEN TOT PENTIUM	12	R. Hendriks
IS IT MEER DAN ALLEEN		
EEN NIEUW TECHNISCH HULPMIDDEL?	14	G.J.C. Lekkerkerker
HET SIGNET VAN DE NOTARIS (4)	17	Caspar van Heel
HET NOTARIEEL WOORDENBOEK	18	
Zaakwaarnemer-administrateur		B. Duinkerken
POSTACADEMISCH ONDERWIJS 2000	18	Liesbeth M. van der Marck
IMPONDERABILIA	19	Liesbeth M. van der Marck

Ten geleide

Op 1 oktober was het eindelijk zover: na 157 jaar werd de Notariswet van 1842 vervangen. Meer dan 30 jaar commissies, meer dan 30 jaar rapporten, meer dan 30 jaar discussie zijn eraan voorafgegaan.

Het resultaat is een nieuwe Wet op het Notarisambt (niet op het Notariaat) die in vergelijking met de oude op een aantal punten is gemoderniseerd. Dit doet niet af aan het feit dat er reden is tot kritiek. Nauwelijks is er plaats ingeruimd voor rechtsvergelijking. Het oneindig vele materiaal dat de Stichting in haar bibliotheek heeft opgeslagen is ter nauwernood gebruikt, althans de toelichting laat zulks niet blijken. Een gemiste kans.

Een tweede gemiste kans lijkt mij dat niet is ingespeeld op moderne ontwikkelingen. De wet en de toelichting spreken nog steeds van op papier gezette handtekeningen, akten van depot met de vraag hoe juwelen al dan niet zouden kunnen worden gedeponereerd enz. In Italië wist men al in 1913 hoe men op elektronische wijze afschriften kon verzenden;

de Legge Notarile van dat jaar liet in zo'n geval aan de beide uiteinden van het "touwtje" een notaris plaatsnemen: de notaris aan de verzendende kant lette op of de PTT-beambte wel juist verzond, die aan de ontvangende kant certificeerde de ontvangst van de tekst. Hoeveel fantasierijker, hoeveel gedurfter en hoeveel moderner bijna een eeuw geleden dan onze nieuwe wet, waar in de toelichting staat dat wij aan de escrow van source code nog niet toe zijn. Tot een nieuw, deels op elektronisch rechtsverkeer geschoeid bewijsrecht was ingevoerd, kon de wetgever helemaal niet wachten. Ik geef de wet dan ook 50 jaar.

Vooruitlopend op de wet van 2050 zijn bij Ponder al enige bijdragen binnengekomen over toekomstige ontwikkelingen. Moge op deze wijze de Stichting een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het notariële recht in de komende decennia.

P.H.M. Gerver

voorzitter

Ten afscheid

Vanaf de start van Ponder was oud-bestuurslid Prof. Mr A.H.M. Santen bij de redactie betrokken. Mede dankzij zijn inzet is het mededelingenbulletin een volwaardig blad geworden. Namens de redactie en het bestuur van de Stichting bijzonder dank.

De heer Santen wordt opgevolgd door de Haagse notaris Mr B. Duinkerken, die met een eigen rubriek ons blad zal verrijken. Welkom.

PHG

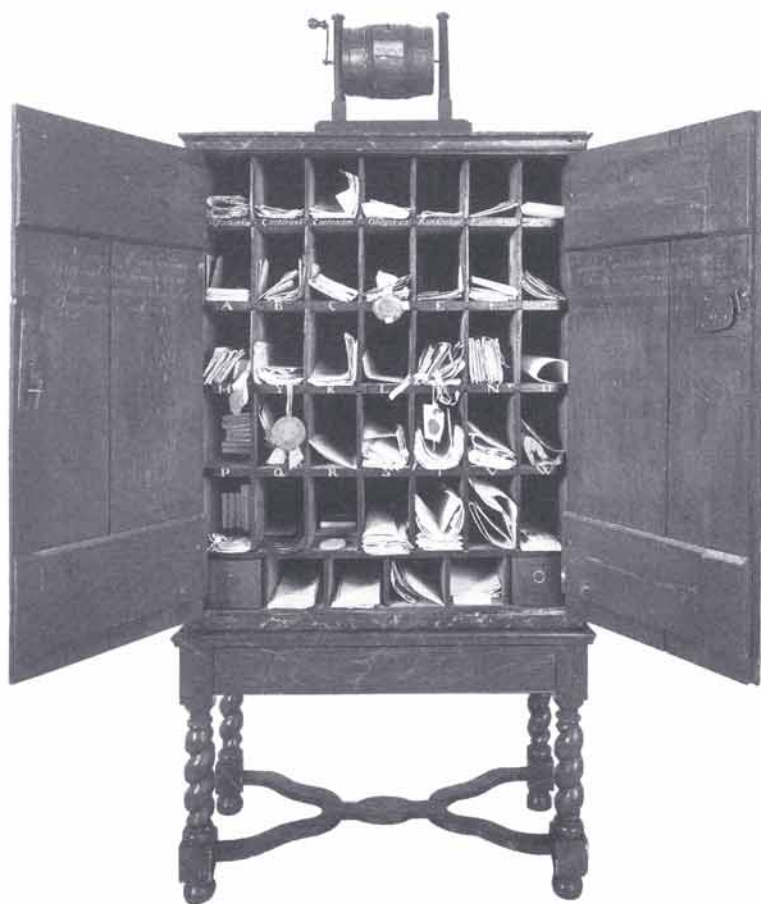

Kurt Löb in De Balzac, De notaris, Le Notaire, 1999
(zie ook pag. 19)

Verlijden, verleed, verleden

De notaris-loketkast

Een dergelijk eenvoudig, weinig opvallend meubel had de eeuwen niet getrotseerd als het niet zo'n speciale functie had gehad.

Na de ontmaskering van het vermeende miniatuur-notariskastje in de vorige aflevering van de Ponder nu ruim baan voor de echte notariskast in de hal van de Stichting. Die onthult zelfs letterlijk een belangrijke plicht van het notariaat.

De kast kenmerkt zich door simpele ambachtelijkheid. Hij is gemaakt van in elkaar getimmerde vurenhouten planken. De planken van de twee deurtjes worden bij elkaar gehouden door dwarsplanken aan de binnenkant en smeedijzeren scharnieren aan de buitenkant. De maten, grofweg 123 cm hoog, 100 cm breed en 37 cm diep, schelen links en rechts en boven en onder enkele centimeters. Het kastje is, evenals het losse onderstel van getordeerde, kruislings verbonden poten, geveerd in een imitatie-marmerpatroon, een donkerbruine grond met gele en oranje aders en vleugen. Daarnaast dient een uitkragend lijstje aan de bovenkant nog als versiering.

Door het ontbreken van enig stijlkenmerk is het kastje moeilijk te dateren. Het Fries Museum, de bruikleengever, geeft daarvoor dan ook een ruime periode, 18de, begin 19de eeuw. Bovendien meldt het dat het onderstuk waarvan de verf minder diep van kleur en minder correct is dan die op het kastje, er later bijgemaakt is. Bij na-

der inzien blijkt ook het slot vervangen. De schroefgaten van het eerdere exemplaar zijn nog zichtbaar.

Een dergelijk eenvoudig, weinig opvallend meubel had de eeuwen niet getrotseerd als het niet zo'n speciale functie had gehad. Die blijkt pas bij opening. Met zijn 42 vakjes is het een loketkast, die blijkens de onderschriften van een aantal vakjes, juist de notaris moet hebben gediend. Twaalf ervan zijn niet gemerkt evenmin als de twee in de onderste hoeken die gevuld zijn met laatjes, 21 voeren de meest gangbare letters van het alfabet, maar zeven dragen zulke notariële termen als 'Testamenten, Coopbrieven, Contracten, Reeckeningen, Eijgenbrieven] Copien'.

Naaldhouten meubelen als deze, gemaakt door de kisten- of kastenmaker, waarbij de slotenmaker en/of smid zorgde voor het slot en de scharnieren, werden tot het eind van de 19de eeuw vrijwel zonder uitzondering beschilderd. Maar voordat de witwerker die deze afwerking voor zijn rekening nam, in dit geval zijn werk af kon maken, werd er

nog een beroep gedaan op een dichter. Op de egaal geverfde binnenkant van de deurtjes zijn twee gedichtjes geschilderd. Rechts luidt dat:

*'Gelijk een Notaris wert befoelen
Dat hij recht doet en hout sulx verholen
Opdat daer uijt geniet een ijder man
Waer mede hij voor recht verschijne can.'*

en links:

*'De penne const doet beschrijve
Dat wel dient secreet te blijven
Daerom worden die Stucken ras
Oppeslooten in deese cas'.*

In het verleden werden notariële akten wel open en bloot opgehangen, aan liassen, snoeren met een scherpe punt, of aan pennen die aan haringen van een tent doen denken. Met de nadruk in deze gedichtjes op de geheimhouding van het door de notaris beschrevene moet deze notariële loketkast in een belangrijke professionele behoefte hebben voorzien.

Marianne Eisma

Uit het archief

De notaris en de pastoor

Nu heeft het notariaat in de kern van de zaak nogal wat weg van het geloof.

In de laatste decennia van de zestiende eeuw had menig pastoor in de Lage Landen het behoorlijk zwaar. De Hervorming schiep verwarring zowel in theologische zin als voor wat betreft de eenduidigheid van het gezag waaraan hij zijn herderlijke taken ontleende. Immers, het leer- en bestuursgezag van de paus in Rome was zwaar onder vuur komen te liggen hetgeen afbreuk deed aan de - overigens nog niet gecanoniseerde - pauselijke onfeilbaarheid. Het gevolg was dat menig pastoor zich voor het eerst in zijn leven rekenschap moest geven van de legitimiteit van zijn pastorale gezag. En daar kwam in sommige streken nog bij dat de aan het pastorale gezag onderworpen parochianen zich in meerderheid afkeerden van Rome, waarmee de pastoor op een gevaarlijk eiland dreigde te geraken. Bewaard gebleven visitatieverslagen maken er melding van hoe menig pastoor het ontstane dilemma trachtte op te lossen door zich de ene week te gedragen zoals een pastoor betaamde, om zich de week daarop te ontoppen als predikant. Maar dit kon gezien de maatschappelijke ontwikkelingen niet lang duren. De kerkelijke bedienaar diende kleur te bekennen en hieruit de gevolgen te trekken. Het probleem van zijn hoogste wetgever raakte hem direct in de bediening van zijn ambt dat eeuwenlang nauwelijks in zijn bestaan bedreigd was geweest.

De katholieke kerk overleefde de strijd niet zonder kleerscheuren, want van het alom geaccepteerde gezag van de hoogste katholieke wetgever bleef het grootste gedeelte van het toenmalige Nederland vanaf de Hervorming tot 1853 weinig over. De Republiek was voortaan vanuit Rome gezien een missiegebied waar van een in de traditie van Willibrord staande bisschoppelijke opvolging geen sprake meer kon zijn. Het hoge gezag was in sommige streken gebroken en daarmee de kracht van de lagere kerkelijke bedienaar.

Nu heeft het notariaat in de kern van de zaak nogal wat weg van het geloof. Immers, de authentieke akte waarop de maatschappelijke positie van het notariaat tot in onze dagen in belangrijke mate is gebaseerd, ontleent haar kracht aan de "fides publica" (openbare geloof). Dit betekent dat wanneer de bevolking haar "geloof" in de notaris en zijn authentieke akte verliest, er weinig overblijft van dit aloude instituut. En daarom is het van eminent belang dat de wetgever het notariaat inkapselt in een veelheid aan regelgeving opdat het vertrouwen van de burger in de notariële akte ongeschonden blijft. En dat lukt voor zo lang de bedienaren van dat notariaat zich houden aan wetten en regels. Het is niet voor niets dat het bekend worden van schending van dat publieke vertrouwen (lees overtreding van een of meer wetsartikelen of uitvoeringsbesluiten) onherroepelijk leidt tot ruime aandacht van de media die bij dit soort gelegenheden gaarne de term "déconfiture" hanteren.

Maar daaruit volgt ook dat elke schending van het maatschappelijke vertrouwen in het gezag van de wetgever een risico voor het notariaat inhoudt. Zoals de pastoor in het nauw door afbreuk van het pauselijke gezag waaraan hij zijn autoriteit ontleende, in zwaar weer raakte. In deze context bezien is het veelzeggend dat het notariaat een aantal maatschappelijke omwentelingen met ingrijpende gevolgen voor de stabiliteit van de toenmalige gezagsstructuren heeft overleefd. Te denken valt hierbij onder meer aan de omwenteling aan het einde van de 16de eeuw waaruit de Republiek voortkwam alsmede aan de Franse revolutie. Was het notariaat zo wendbaar dat het zich zonder al te veel moeite slagvaardig en tijdig aan de nieuwe gezagsstructuren aanpaste? Of achtten de nieuwe machthebbers het vanuit maatschappelijk oogpunt te riskant de toekomst in te gaan zonder de zekerheden die het notariaat bood, zodat ze het derhalve maar gedoogden?

In ieder geval vereisten beide genoemde omwentelingen dat de notaris zich in de nieuwe verhoudingen voegde en zich daartoe allereerst voorzag van acceptatie door het nieuwe gezag. Dat het niet altijd even duidelijk was wie dat nieuwe gezag was, toont ons notaris Pieter Levendale. Deze stadssecretaris verliet in 1575 noodgedwongen het door brand verwoeste Reimerswaal om zich elders als notaris te vestigen. Hiertoe vertrok hij naar Mechelen om aldaar door een kanunnik van de S. Romboutskathedraal, tevens paltsgraaf, tot apostolisch notaris te worden benoemd. Aangezien de tijden roerig waren wendde hij zich enkele dagen daarna tot de Grote Raad van Mechelen ten einde toestemming te verkrijgen zich daadwerkelijk als notaris te vestigen. En of dat nog niet genoeg was meldde hij zich vier dagen later tot de Raad van Brabant te Brussel met een gelijk verzoek. Levendale nam maar liever geen al te grote risico's.

Een voorbeeld van een notaris die zich vervreemde van het wettige gezag wordt gevonden in de uit Bunschoten afkomstige notaris Saab te Amersfoort. Hij koos ten tijde van de tegen het regentenpatriciaat gerichte democratiseringsbeweging van 1702 de oppositionele richting en bracht het tijdelijk tot burgemeester. Het zou hem duur komen te staan, want na een aanvankelijk succesvol verlopende machtswisseling op het Amersfoortse stadhuis grepen de Utrechtse Staten in 1703 gewapenderhand in en namen de notaris gevangen. Het Hof van Utrecht veroordeelde hem tot de doodstraf die onder grote publieke belangstelling op 3 oktober 1703 in het centrum van Amersfoort met het zwaard werd voltrokken. Een smadelijk einde ook al werd hij door een nieuwe oppositionele golf zo'n 80 jaar later tot martelaar verheven.

Ph. Maarschalkerweerd

Monitoring van het notariaat

De juridische kwaliteit van het notariaat is in het algemeen van hoog niveau en er is geen aanleiding om te verwachten dat deze ineens minder zou worden.

De nieuwe Wet op het Notarisambt bepaalt in art. 128 dat er gedurende de overgangperiode van drie jaar, waarin geleidelijk toegewerkt wordt naar een vrijlating van de notariële tarieven, een commissie is, die jaarlijks aan de regering en aan de Staten-Generaal rapport uitbrengt over de gevolgen van de nieuwe wet. Deze commissie heeft bij de voorlopige instelling op 25 januari jl. de naam gekregen van "Voorlopige Commissie Monitoring Notariaat". Het aan het Engels ontleende woord "monitoring" geeft goed weer wat de taak van de commissie is: waarnemen, meten en aantonen hoe de ontwikkelingen in het notariaat de komende tijd zullen zijn. Aan mij werd als voorzitter van de commissie door de redactie om een korte uiteenzetting, met name voor wat betreft de kwaliteits-meting, gevraagd. Graag voldoe ik hieraan, maar op persoonlijke titel, niet als voorzitter van de commissie.

De wet zegt in art. 128 dat het hiervoor bedoelde jaarlijkse rapport van de commissie zicht geeft op de gevolgen van de nieuwe wet, in het bijzonder met betrekking tot haar doeltreffendheid terzake van de bedrijfsvoering van het notariaat, de kwaliteit van de notariële dienstverlening, de continuïteit en de toegankelijkheid van het notariaat en de ontwikkeling van de tarieven. Opvallend is dat de ontwikkeling van de tarieven eigenlijk pas in de laatste plaats genoemd wordt. Allereerst gaat het om de bedrijfsvoering van het notariaat, zulks naar aanleiding van de door de KNB herhaaldelijk geuite zorg dat door een vrijlating van de tarieven - met name op het gebied van onroerend goed - een aantal notaris-kantoren in financiële problemen zou kunnen komen. Daarnaast de zorg dat om financiële problemen te voorkomen de kwaliteit van de notariële dienstverlening zou afnemen, de continuïteit van een aantal kantoren in gevaar zou komen en de toegankelijkheid van het notariaat voor het publiek zou verminderen. Allemaal ontwikkelingen waar noch het notariaat noch de samenleving bij gebaat is. De jaarlijkse rapportage van de commissie heeft formeel ten doel de ministers van justitie en van economische zaken in staat te stellen een verantwoorde beslissing te nemen over de jaarlijkse afbouw van de tarieven gedurende de overgangperiode als bedoeld in art. 127 van de wet en een mogelijke van overheidswege voorgeschreven tariefstelling na het einde van de overgangperiode, indien de vrijlating van de tarieven tot grote problemen leidt, als bedoeld in art. 54. Wellicht belangrijker is echter nog de informele invloed welke van de rapporten van de commissie zou kunnen uitgaan. Het notariaat krijgt immers door de zorg van de wetgever jaarlijks een rapportage

aangeboden over de ontwikkelingen van het notariaat gedurende het afgelopen jaar, op grond waarvan men zelf actie kan nemen tot verbetering of bijstelling indien daarvoor aanleiding is.

Hoe gaat de commissie te werk en welke middelen en gegevens staan haar ter beschikking?

De wet zegt in art. 128 dat de commissie alle personen en organisaties, die belang hebben bij of betrokken zijn bij toepassing van de nieuwe wet, in de gelegenheid stelt om haar gegevens te verschaffen en zich over de werking van de wet uit te spreken. Ieder, die in het notariaat werkzaam is, of die anderszins belang bij de notariële dienstverlening heeft, kan zich derhalve tot de commissie wenden. De commissie zal zelf ook ongetwijfeld contact zoeken met de KNB en eventuele andere van belang zijnde organisaties om de ontwikkelingen binnen het notariaat te bespreken. De meeste gegevens zullen de commissie echter niet automatisch bereiken, daarvoor zal onderzoek verricht moeten worden. Voor een deel zijn wel gegevens bij bepaalde instanties voorhanden, zoals bij het Kadaster, dat inlichtingen kan verstrekken omtrent de aantallen transport- en hypotheekakten; bij de inspecties van de registratie en successie, die inlichtingen kunnen verschaffen over de totale aantallen akten; het Centraal Testamentenregister, dat inlichtingen kan geven over de ontwikkeling van de aantallen testamenten en het Bureau Financieel Toezicht (de nieuwe naam voor het oude Centraal Bureau van Bijstand), dat over gegevens beschikt betreffende de financiële toestand van de notaris-kantoren. Contact zal worden gezocht met al deze instanties of deze bereid zijn gegevens te verschaffen, en zo ja, of dit op een zodanig uitgesplitste wijze kan, dat de commissie hier iets aan heeft en ontwikkelingen gesignaleerd kunnen worden. Daarnaast stelt de commissie zich voor zelf onderzoek te laten verrichten, waartoe een gespecia-

liseerd onderzoeksbureau is ingeschakeld, EIM in Zoetermeer. Dit bureau heeft de bedoeling bij ± 100 panelkantoren de ontwikkelingen nauwkeurig te volgen, en aan alle notariskantoren in Nederland is kortgeleden gevraagd of men bereid is als panelkantoor op te treden. Daarnaast is het de bedoeling door middel van een publieksonderzoek periodiek van het publiek gegevens te verkrijgen over hun ervaringen met het notariaat.

Het onderzoek naar de kwaliteit van de notariële dienstverlening sluit aan op soortgelijke onderzoeken elders in de maatschappij, waar men als tegenwicht tegen alle aandrag om efficiënter en economischer te werken, ook beziet hoe het met de kwaliteit van het werk gaat. Ik denk hier aan projecten binnen mijn eigen beroepsgroep van de rechterlijke macht, die ten doel hebben de kwaliteit van de dienstverlening van de rechterlijke macht te volgen en te verbeteren. Soortgelijke projecten ziet men ook bij ziekenhuizen, advocatuur enz.. Als beroepsbeoefenaar denkt men bij kwaliteit in eerste instantie aan de kwaliteit van de geleverde producten of diensten en voor mijn eigen beroep betekent dit de vraag of de rechterlijke beslissingen juridisch goed zijn en kundig geformuleerd. Deskundigen op het gebied van kwaliteitsonderzoek laten echter zien dat dit slechts één van de aspecten van kwaliteit is. Behalve een goed product of een goede dienst zijn ook andere factoren van belang, zoals de snelheid waarmee de gevraagde diensten verleend worden (een geregeld probleem voor de rechterlijke macht en ziekenhuizen!), de wijze waarop het publiek bij de betreffende instanties ontvangen en begeleid wordt, de wijze waarop uitleg gegeven wordt aan het publiek omtrent de gang van zaken (sedert enkele jaren al een wettelijke plicht voor het notariaat door de invoering van de uitlegplicht), enz.. De juridische kwaliteit van het notariaat is in het algemeen van hoog niveau, en er is geen aanleiding om te verwachten dat deze incens minder zou worden. Wel stelt de commissie zich voor na te vragen of het aantal klachten bij Kamers van Toezicht en het aantal claims bij beroepsverzekeraars meer dan normaal toeneemt, want dit zou een aanwijzing kunnen opleveren dat toch grotere aandacht voor handhaving van de juridische kwaliteit wenselijk is. Belangrijker lijkt echter het volgen van de ontwikkeling van de andere kwaliteitsfactoren. Vrijlating van de tarieven kan immers betekenen dat bepaalde notariële werkzaamheden minder renderend zijn dan vroeger, waardoor minder tijd voor de betreffende zaken en cliënten kan worden uitgetrokken, en daardoor de kwaliteit van de notariële dienstverlening afneemt. Zouden dit soort ontwikkelingen zich voordoen, dan is het goed dat dit tijdig gesignaleerd wordt, zodat hierover nader beraad kan plaatsvinden.

Het functioneren van de Monitorcommissie is gekoppeld aan de wettelijke overgangstermijn van drie jaar. Dit is

geen lange periode, zeker niet om ontwikkelingen in positieve of negatieve zin op het gebied van kwaliteit van de dienstverlening te signaleren. Toch is mijn hoop als oud-beoefenaar van het notariaat dat het werk van de commissie een bijdrage kan vormen voor een goede notariaatsuitoefening in de volgende eeuw!

G.Chr. Kok¹

¹ De auteur promoveerde in 1971 te Leiden op een proefschrift getiteld "Het Nederlandse notariaat".

Elektronische inschrijving in In vergelijking met de fraudegevoeligheid van het huidige systeem,

Een artikel van Prof. Van Velten over elektronische inschrijving in de openbare registers was voor het bestuur van het Kadaster mede reden om hem en Prof. Hidma te verzoeken een pre-advies uit te brengen. Op grond van dat advies werd in 1996 besloten tot instelling van een gezamenlijke werkgroep Kadaster/Notariaat, om te komen tot een systeem voor elektronische inschrijving. De vraag was hoe hierbij de rechtszekerheid te handhaven was. Toen daaromtrent overeenstemming was bereikt sloten in 1998 Kadaster en KNB een convenant, waarin zij o.a. overeenkwamen om voor elektronische inschrijving geschikte geautomatiseerde systemen te bouwen. Die bouw is inmiddels zover gevorderd dat eind 1999 een gezamenlijke test plaatsvindt en waarschijnlijk in 2000 elektronische inschrijving technisch mogelijk is. Dat kan echter pas rechtsgeldig als de Kadaster- en Notariswet zijn gewijzigd. Hierna volgt een toelichting op het beoogde systeem, waarbij met nieuwe technieken minstens een gelijke mate van rechtszekerheid wordt bereikt als met inschrijving van schriftelijke stukken.

De betekenis van in het openbaar register opgenomen gegevens

Onder het huidige recht is inschrijving slechts mogelijk van een schriftelijk stuk. De inschrijving geschiedt door van het in te schrijven stuk een afschrift, hierna gemakshalve "kadasterkopie", in de openbare registers op te nemen. De kadasterkopie dient te worden gesteld op een kadasterformulier (hypotheek 3 of 4), voorzien van een zgn. verklaring van eensluidendheid. Hoewel deze verklaring doorgaans wordt gesteld door een notaris, wordt de kadasterkopie daardoor geen authentiek afschrift. De verklaring van eensluidendheid beoogt slechts mogelijk te maken dat verschillen met het origineel aan de ondertekenaar van genoemde verklaring kunnen worden tegengeworpen.

Als ook elektronisch wordt ingeschreven, moet het oorspronkelijke stuk nog steeds in schriftelijke vorm op papier worden opgemaakt. Nieuw zal zijn dat in het openbaar register een digitaal bestand kan worden opgenomen dat de inhoud weergeeft van een afschrift of uittreksel van het oorspronkelijke schriftelijke stuk. Omdat dit digitale bestand wordt opgeslagen in de (digitale) openbare registers is aanbidding van een (digitale) kadasterkopie niet meer nodig. T.z.t. zal in de Notariswet de notaris specifiek voor de opname in de openbare registers de bevoegdheid krijgen tot het vervaardigen van digitale bestanden, die inhoudelijk overeenstemmen met een afschrift of uittreksel van een schriftelijk stuk. Tevens wil men een bepaling toevoegen, waardoor deze nieuwe bevoegdheid bij A.M.v.B kan worden uitgebreid tot digitale bestanden voor andere overheidsinstanties, zoals bijvoorbeeld de inspecties van de registratie en successie. Uitgaande van de betekenis van de thans in het openbaar register op te nemen kadasterformulieren wordt de status van voornoemde digitale bestanden niet gelijk gesteld met die van een authentiek stuk. Het is de bedoeling in

de Kadasterwet vast te leggen dat deze digitale bestanden een equivalentverklaring moeten bevatten. De betekenis zal gelijk zijn aan die van de verklaring van eensluidendheid, te weten regelen van de aansprakelijkheid voor het geval van inhoudelijke verschillen tussen digitaal bestand en schriftelijk origineel. Indien bijv. een nieuw gevestigde erfdiensbaarheid wel voorkomt in de minuutakte maar niet in het in het openbaar register opgenomen digitaal bestand geldt deze erfdiensbaarheid in beginsel slechts tussen de betrokken partijen. Een derde verkrijger te goeder trouw is dan niet aan de erfdiensbaarheid gebonden. Indien de eigenaar van

het heersend erf daardoor schade lijdt, kan hij die verhalen op degene, die voor equivalent verklaarde.

De digitale handtekening

Het digitale bestand met equivalentverklaring dient te worden gewaarmerkt met een digitale handtekening. De notarisapplicatie zal zo worden gebouwd dat hij de handtekening vervaardigt na persoonlijk van de inhoud van het door hem te waarmerken bestand te hebben kennis genomen. De techniek is die van asymmetrische encryptie. Daarbij wordt met een zogenaamde privésleutel een digitaal bestand gecijferd tot een onbegrijpelijke verzameling tekens. Als de ontvanger dit gecijferde bestand met een bijbehorende publieke sleutel kan ontcijferen, wordt aangenomen dat de houder van dit sleutelbaar bestand met zijn (voor anderen geheime) privésleutel heeft gecijferd (digitaal getekend). Om de bewaarder te informeren omtrent de naam van deze sleutelhouder moet met elke digitale handtekening een digitaal identiteitsbewijs (een zogenaamd certificaat) worden meegezonden, waarin onder andere de publieke sleutel en de naam van de sleutelhouder zijn opgenomen.

De afgifte van zo'n certificaat zal geschieden door een certificatenautoriteit, die tevens verantwoordelijk is voor het controleren van de identiteit van de sleutelhouder. Bedoeling is dat een aantal certificatenautoriteiten door het Kadaster wordt erkend als bevoegd om certificaten af te geven bij digitale handtekeningen, die betrekking hebben op inschrijving in de openbare registers. Om die erkenning te verkrijgen dient aan randvoorwaarden inzake o.a. betrouwbaarheid, beveiliging, privacy, onafhankelijkheid en aansprakelijkheid te worden voldaan. Dergelijke randvoorwaarden worden momenteel geformuleerd in het project TTP.nl. (Tweede Kamer 1998-1999, 26581 nr.1). Certificatenautoriteiten die aan deze randvoorwaarden voldoen zullen in de toekomst waarschijnlijk worden erkend door een zogenaamde

de openbare registers.

lijkt de berekening van hashwaarden bepaald geen achteruitgang.

TTP-kamer, waarvan het Kadaster wellicht de erkenning overneemt. Omdat de wettelijke mogelijkheid tot elektronisch inschrijven wellicht eerder bestaat dan de TTP-kamer, overweegt het Kadaster echter, tijdelijk, zelf randvoorwaarden voor erkenning te formuleren. Het valt te verwachten dat o.a. de zogenaamde diginotarissen aan die randvoorwaarden zullen voldoen en worden erkend. Zij kunnen dan aan hun collega's de certificaten verstrekken. Verschil tussen schriftelijke en digitale handtekening blijkt bij de waarmerking van meer stukken met verschillende inhoud door dezelfde persoon. In geval van een schriftelijke handtekening wordt telkens dezelfde handtekening geplaatst. In geval van een digitale handtekening inzake equivalenten van stukken met verschillende inhoud zal de digitale handtekening, vanwege de verschillende, hierna te verklaren, hashwaarden telkens verschillend zijn. Aldus helpt de digitale handtekening behalve de authenticiteit ook de integriteit van een bestand te bewijzen.

Integriteit

De integriteit wordt in geval van elektronische inschrijving gecontroleerd m.b.v. de zogenaamde hashwaarde. Dit is de uitkomst van een berekening met de waarden van de posities en tekens in een bestand. De verschillende waarden worden bij die berekening min of meer gemengd (hashing = mengen). De hashwaarde wordt eerst op het notaris kantoor (automatisch) berekend en door de betrokken sleutelhouder versleuteld tot een digitale handtekening. Deze digitale handtekening wordt met het bijbehorend digitaal bestand naar de bewaarder gezonden, die de digitale handtekening ontsleutelt zodat de door de notaris berekende hashwaarde weer leesbaar wordt. De bewaarder berekent vervolgens ook de hashwaarde van het ontvangen bestand. Als hij constateert dat de hashwaarden gelijk zijn, weet hij dat dit bestand met de daaraan gekoppelde digitale handtekening werd gewaarmerkt en zal hij dit opnemen in de openbare registers.

Elektronische aanbidding heeft niet stuk voor stuk te geschieden. Voorstelbaar is dat enkele malen per dag een verzameling van elektronische bestanden wordt aangeleverd. Om aan de bewaarder duidelijk te maken welke bestanden zijn toegezonden en welke bestanden bij elkaar horen worden daarvan gegevens op een mee te zenden elektronisch verzoek tot inschrijving vermeld. Om te kunnen vaststellen of tijdens het transport een bestand werd verwijderd en het verzoek tot inschrijving gewijzigd, wordt ook de integriteit van een totale zending gecontroleerd. Dat gebeurt op dezelfde wijze als hiervoor inzake afzonderlijke bestanden werd vermeld. Eerst wordt de hashwaarde van de totale zending automatisch op het notaris kantoor berekend, versleuteld tot digitale handtekening en naar de bewaarder gezonden. De bewaarder ontcijfert de handtekening tot hashwaarde en

berekent de hashwaarde van de totale door hem ontvangen zending. Slechts als beide hashwaarden gelijk zijn, zal hij bestanden opnemen in de openbare registers. Het waarmerken van de totale zending mag ook geschieden door medewerkers van het notaris kantoor aan wie de betrokken notarissen een aan hun kantoor toegekende sleutel ter beschikking hebben gesteld. In vergelijking met de fraudegevoeligheid van het huidige systeem, waarbij de integriteit van schriftelijke stukken wordt bewaakt door het nummeren en paraferen van kadasterformulieren, lijkt de berekening van hashwaarden bepaald geen achteruitgang.

Het bewijs van inschrijving

Het inschrijven van een schriftelijk stuk geschiedt door het opnemen van een kadasterkopie in het openbaar register. Het ingeschreven stuk zelf wordt vervolgens gerecentreerd met een daarop geplaatst relaas, dat door de bewaarder is getekend. Dit relaas levert bewijs dat het stuk op het daarin vermelde tijdstip onder het daarin vermelde deel en nummer werd ingeschreven.

In geval van elektronisch aanleveren wordt het aangeboden bestand in de digitale openbare registers opgenomen. Teruggezonden wordt de digitale handtekening die wordt opgenomen in een elektronisch bewijs van inschrijving. Daarin verklaart de bewaarder dat het bestand dat met deze digitale handtekening werd gewaarmerkt, is opgenomen in het openbaar register. Omdat de digitale handtekening het unieke controlegetal (de hashwaarde) van het betreffende bestand bevat, bewijst de verklaring welk bestand in de openbare registers werd opgenomen. Het bewijs van inschrijving, dat ook het tijdstip van opname in het openbaar register en het deel en nummer bevat, wordt door de bewaarder gewaarmerkt met een digitale handtekening, die met het certificaat van de bewaarder naar de aanbieder wordt teruggezonden.

W. Louwman

Van pen tot pentium

De cyber-notary-public blijkt in de praktijk om een aantal redenen wat verder weg te liggen dan velen aanvankelijk dachten.

Onder de titel Van Pen tot Pentium vond op 10 oktober 1997 in Zwolle een symposium plaats dat iets liet zien van de huidige en de komende inspecties van de registratie en successie (R&S). In het panel en in de zaal zaten niet alleen personen uit de R&S-hoek, maar ook uit de wetenschappelijke kring en uit het notariaat. Het belang van digitalisering is immers groot. Jaarlijks zenden zo'n 1200 notarissen in totaal zo'n 1,2 miljoen akten naar 10 vestigingen van R&S en enige tijd later gaan al deze akten weer terug naar de betreffende notarissen. Een geweldig papiertransport. Kan dat nu niet eenvoudiger in deze wereld van computers, internet en elektronica? Ja, dat kan natuurlijk eenvoudiger, de kunst is alleen om dat dan te organiseren.

In de jaren 80 is R&S geleidelijk aan overgegaan op geautomatiseerde registratie van notariële akten. Dat betekent gewoon: intypen van de relevante gegevens. Tot die tijd werden de akten met de hand in grote registers ingeschreven. Qua vastgelegde gegevens veranderde er echter niets: wat voorheen geschreven werd, wordt nu getypt. Eind 1992 heeft een tweetal werkgroepen in R&S-land zich gebogen over de vraag of de belastingdienst de notariële akten elektronisch zou kunnen ontvangen. De eerlijkheid gebiedt te vermelden dat het daarbij niet in de eerste plaats ging om het geautomatiseerd registreren van die akten, maar om de gegevens daaruit elektronisch ter beschikking te krijgen voor andere onderdelen van de belastingdienst. Na het medio 1993 verschenen gezamenlijke rapport is een korte periode van rust ingetreden en in 1995 is een projectgroep gestart met een gewijzigde opdracht en in een andere samenstelling. Gegeven de wettelijke taak van het registreren, bleef het accent liggen op het elektronisch beschikbaar krijgen van informatie.

In het veld van de notariële akten treden, naast de notarissen zelf, verder de belastingdienst en het Kadaster op. Het Kadaster heeft immers de wettelijke taak tot het houden van de openbare registers en het bijhouden van de kadastrale boekhouding. Uit dien hoofde is het Kadaster geïnteresseerd in de transportakten en de hypotheekakten van de notarissen.

Dan ligt het eigenlijk voor de hand te proberen een situatie gerealiseerd te krijgen waarin de notaris zijn akte elektronisch verzendt - wellicht via het KNB-net - naar

een 'voorportaal', waar de akten die bestemd zijn voor het Kadaster als het ware linksaf gaan en de akten die bestemd zijn voor R&S als het ware rechtsaf. Hoewel er nooit een echt tripartite-overleg heeft plaatsgevonden, zijn de drie partijen wel steeds met elkaar bilateraal en met een wisselende intensiteit in gesprek geweest. De voorportaal-gedachte is echter niet verder uitgewerkt, als gevolg van een afweging van kosten en baten op dat moment.

De optie dat de belastingdienst de gegevens uit notariële akten zoveel mogelijk bij het Kadaster haalt en de complicaties die daarbij voor de belastingdienst optreden, laat ik in het kader van dit artikel onbesproken. Ik beperk mij hier tot de informatie die de belastingdienst zou willen hebben van het notariaat. Er is getracht om te komen tot een win-win situatie. Wat zou voor het notariaat een win-situatie zijn? De gedachte bleek een verkeerde dat het vermijden van het risico van verminking en verlies van de akten tijdens het transport naar en van R&S en van de kosten van dat transport, ongeacht of dat per post, per koerier of fysiek plaatsvindt, een win-situatie voor het notariaat zou opleveren. Waar thans het risico tijdens het transport van de akten geheel voor rekening van de notaris komt en de kosten van dat transport gedeeltelijk, komen daar straks voor in de plaats de kosten van dataverkeer, de aanpassing van programmatuur bij het notariaat en de zorg voor de geheimhouding van de inhoud van de akte tijdens het transport. Met name dit laatste aspect woog en weegt voor het notariaat zeer zwaar. Dat bleek duidelijk op het symposium Van Pen tot Pentium, waar een vertegenwoordiger van de KNB er nog eens de

nadruk op legde dat het bieden van rechtszekerheid en onpartijdigheid de kern van de notariële dienstverlening vormt en dat het notariaat daaraan geen concessies kan en wil doen. Digitalisering moet aan die opdracht ondergeschikt zijn. Het is ook niet de taak van het notariaat om de belastingdienst aan informatie te helpen, aldus de KNB.

Een doorbraak leek mogelijk vanaf het moment dat de belastingdienst bereid bleek financieel bij te dragen in de kosten van aanpassing van de programmatuur bij het notariaat. Maar daarmee waren we er nog niet, want de vraag bleef wat er in die programmatuur dan gewijzigd zou moeten worden. Toch begon de grote lijn langzamerhand enige vorm te krijgen. De KNB was inmiddels ver gevorderd met zijn KNB-net en dit zou een schakel kunnen vormen in het berichtenverkeer tussen de individuele notaris en de belastingdienst. Uiteraard met zeer veel waarborgen voor de geheimhouding en de betrouwbaarheid van de berichten. Voorkomen moest bijvoorbeeld worden dat onbevoegden verzendopdrachten zouden kunnen geven of onderweg van de inhoud van de akten kennis nemen. De jaarvergadering 1996 van de KNB, die in Breda werd gehouden, stond geheel in het teken van de 'elektronische notaris'. Voor de ontwikkelingen bij de Belastingdienst kwam die jaarvergadering op een gunstig moment.

Na ontvangst van een akte in de vorm van een elektronisch bericht moet de Belastingdienst iets doen met die akte. Allereerst natuurlijk voldoen aan de wettelijke plicht tot registreren. Dat lijkt niet het grootste probleem, want als gezegd, de akten worden reeds in een geautomatiseerd systeem ingebracht, zij het nog met de hand. Moeilijker is het om uit de grote variatie aan 'platte tekst', waaruit een akte nu eenmaal bestaat, juist die informatie te zeven die van belang is voor controle op belastingaangiften. Het Kadaster heeft daarvoor een systeem beschikbaar gekregen, maar de akten die het Kadaster ontvangt zijn uit hun aard veel eenvoudiger dan de akten die de belastingdienst onder ogen krijgt: niet alleen transporten en hypotheeken, maar ook oprichtingen en statutenwijzigingen van BV's, verenigingen, stichtingen en dergelijke, alsmede huwelijksvoorwaarden, samenlevingscontracten en (oude) testamenten.

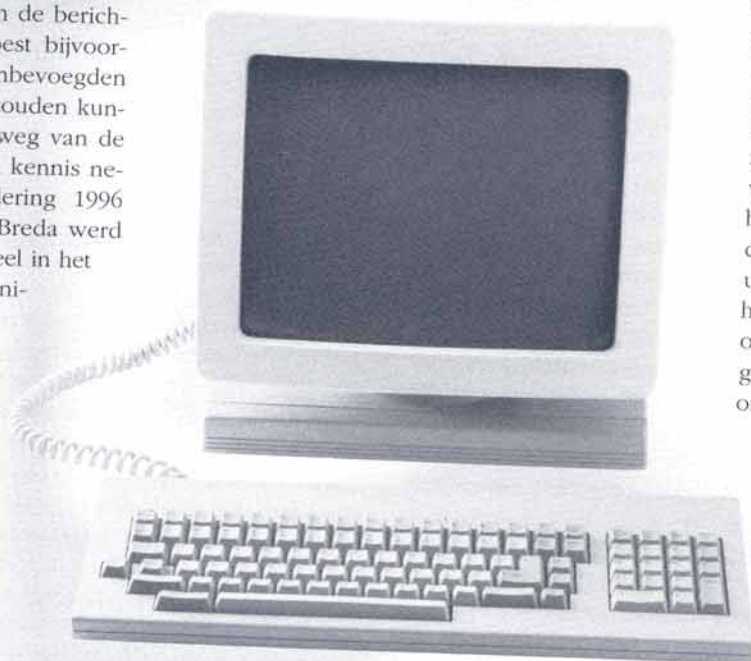
Besloten werd om, in nauwe samenwerking met het hoofdbestuur van de KNB, stap voor stap verder te gaan. Dat heeft ertoe geleid dat in het voorjaar van 1998 een proef is gehouden om na te gaan of het aanbieden van akten met behulp van datatransmissie tussen één notaris en één R&S-vestiging mogelijk was. Dat bleek het geval. Als gevolg van de jaarlijkse wijzigingen van de belastingwetgeving, de controle op de millennium-bestendigheid van de automatiseringssystemen en het project Belastingen 21e eeuw, is de automatiseringscapaciteit van de belastingdienst geheel gebruikt en zelfs meer dan dat. Ongetwijfeld pakt de belastingdienst de draad weer op zodra daar ruimte voor is.

Inmiddels zijn de eerste stappen gezet om te komen tot het ter registratie aanbieden van afschriften van notariële akten en niet meer van de minuten zelf. Maar daartoe is wetwijziging nodig. In de aanvang zullen die afschriften nog een papieren vorm hebben en scantechnieken zullen voorlopig zorgen voor het verspreiden binnen de belastingdienst van de informatie uit die afschriften. Maar het is de bedoeling om op enig moment de mogelijkheid te scheppen om die afschriften in elektronische vorm aan te bieden. Het notariaat verwacht echter niet dat de papieren akte spoedig zal verdwijnen, al was het alleen maar omdat comparanten

een echte handtekening op een papieren akte zullen willen blijven zetten. Elke automatisering na het passeren van een akte blijft daarom een extra slag. De cyber-notary-public, die notaris Tomlow op de jaarvergadering 1996 van de KNB ten tonele voerde blijkt in de praktijk om een aantal redenen wat verder weg te liggen dan velen aanvankelijk dachten. Ik ben er echter van overtuigd dat over enige tijd die handtekening op een papieren akte het enige is dat nog niet geëlektronificeerd zal zijn.

R. Hendriks¹

¹ De auteur is nauw betrokken bij activiteiten van de belastingdienst om te komen tot het elektronisch ter registratie aanbieden van notariële akten.

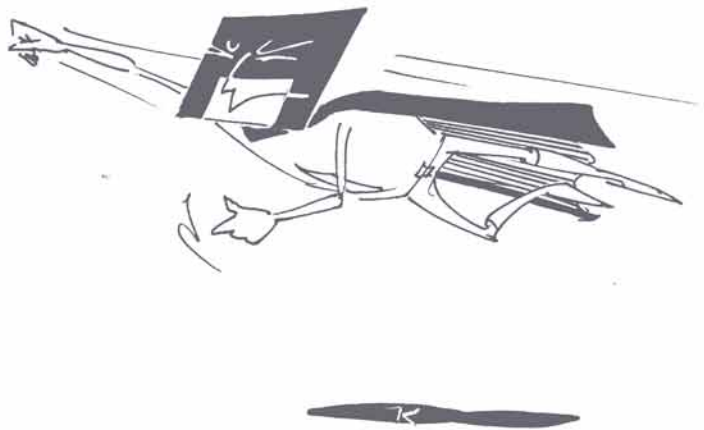
Is IT meer dan alleen een technisch hulpmiddel?

Door de nieuwe informatietechnologie zal de vraag naar juridische dienstverlening een ander karakter krijgen. De juridische professies zullen zich moeten toerusten op die verandering.

Heeft de opkomst van de nieuwe informatie- en communicatietechnologie, kortweg IT, voor het notariaat een verdergaande betekenis, dan alleen dat bepaalde werkprocessen hierdoor verder zullen worden gerationaliseerd? Voor Richard Susskind, bekend Brits hoogleraar, schrijver en adviseur op het terrein van informatica en recht, is de vraag beantwoord. Voor hem gaat het bij de zich snel uitbreidende mogelijkheden op het vlak van de IT in relatie tot de rechtspraak, om veel meer dan om een nieuw technisch hulpmiddel. Het gebruik van elektronische databanken, elektronische documentuitwisseling, computergestuurde handelingsprotocollen en dergelijke zal de bedrijfsvoering efficiënter maken en sneller. Maar, aldus de stelling van Susskind, in zijn *The Future of Law* (Oxford 1996), "to dwell on this type of prediction would be to miss the point dramatically" (p. 266). Door de nieuwe informatietechnologie zal de vraag naar juridische dienstverlening een ander karakter krijgen. De juridische professies zullen zich moeten toerusten op die verandering.

De boodschap van Susskind is in de kern eenvoudig. Veel werkzaamheden die nog gezien worden als typisch voor de advocaat of notaris lenen zich voor een vertaling naar interactieve computerprogramma's. Zij zullen onderdeel gaan uitmaken van een informatie-infrastructuur waartoe iedere consument de toegang heeft. Waar dit gebeurt, verandert de relatie tussen de *professional* en zijn cliënt. Zij wordt ondergeschikt aan de relatie die de cliënt — nu door Susskind veelzeggend *user* genoemd — heeft met de *provider*. Met de laatste wordt de partij bedoeld die het betreffende informatiesysteem heeft ontwikkeld en die dit beheert.

De individuele advocaat / notaris resteert voor deze situatie de rol van *legal information engineer*. Cliënten kunnen ook in Susskinds visie nog behoefte hebben aan begeleiding bij hun keuzes, aan "a shoulder to cry on" en aan aanvullend advies. Daarnaast moeten de systemen steeds worden aangepast aan nieuwe wetgeving en jurisprudentie. Maar deze laatste werkzaamheid is slechts voor weinigen weggelegd.

Te grotesk moet het beeld overigens niet worden. Hoewel uit de forse inzet dit soms weinig blijkt, is Susskind reëel genoeg om in te zien dat er een grote variëteit in situaties en gevallen overblijft, waar voor de inzet van zo'n juridisch informatiesysteem in het geheel geen ruimte is. Hier is de *legal information engineer* weer gewoon advocaat of notaris. Susskinds betoog is in essentie, dat de traditionele juridische professies een stuk werkterrein dreigen te verliezen door de geavanceerde toepassing van IT die door anderen wordt ontwikkeld en geëxploiteerd. De professies moeten onderkennen dat de IT een bedreiging is. Maar, cliché of niet, het is ook een kans. Een van de antwoorden die Susskind de professies suggereert, is dat zij zelf hun werkzaamheid tot de *providers*-rol uitbreiden.

Probleem bij lezing van *The Future of Law* was dat Susskind naar mijn gevoel vaak overdrijft. Of correcter, hij is mij wat al te verziend en wat te eenzijdig. Maar de tegenwerping dat juridisch werk zich door de subtiliteit van het afwegingsproces nooit laat vangen in een binair systeem is mij te eenvoudig. Niet alle werk is even subtiel. Het standaardprotocol dat op het notariskantoor doorlopen moet worden voor de overdracht van een registergoed mag mijns inziens worden omschreven als een stuk juridisch standaardwerk. Ik kan mij zeer wel voorstellen dat hiervoor in de komende tijd goede IT-programma's voorhanden zullen komen. Wanneer ik de boodschap van Susskind transposeer naar de Nederlandse situatie, waarmee ik de boodschap natuurlijk niet geheel recht doe, komen twee bedenkingen bij mij op.

De eerste heeft te maken met die al te verziende blik. Ik denk dat Susskind de mogelijkheden van de client als user te rooskleurig inschat. De *user* heeft in zijn theorie primair of zelfs uitsluitend een relatie met de *provider* en het gevaar bestaat dat de *legal information engineer* overbodig gaat worden. Susskind gebruikt hier de veelzeggende term *disintermediation*. Nu kan ik mij deze ontwikkeling als denkmodel best voorstellen, maar naar mijn inschatting kan *desintermediation* alleen plaatsvinden

wanneer de *providers* er bewust op koersen om de taak van de *legal information engineers* over te nemen. Want anders dan Susskind ons wil doen geloven, denk ik dat zo'n juridisch informatiesysteem zonder deze laatste eigenlijk niet werkt. Maar er is van alles mogelijk, men stelle zich voor: de Vereniging Eigen Huis ontwerpt een intelligent juridisch expertsysteem voor de koop en overdracht van huizen. Men installeert daarbij een uitgebreide help desk en probeert zo zowel de makelaar als de notaris voor een stuk uit de markt te drukken. Dat is voorstelbaar, maar we zijn er zelf wel bij.

Door deze bedenking is Susskinds boodschap een eindweegs afgezwakt. Het lijkt met name een kwestie van taal, maar wanneer de functie van de *legal information engineer* voor het goed functioneren van het informatiesysteem cruciaal blijft, dan kan net zo goed verdedigd worden dat IT niet meer is dan een nieuw technisch hulpmiddel. Bedacht moet daarbij dan wel worden, dat de *professional* in toenemende mate geconfronteerd gaat worden met cliënten met *user*-achtige pretenties. Het Internet zal zeker bijdragen tot een veel verdere verspreiding van juridische kennis. Er zal daar bijvoorbeeld ongetwijfeld een bestand verschijnen van modellen van notariële akten.

Mijn tweede bezwaar is dat *The Future of Law* een breed maatschappelijk veranderingsproces dat al veel langer gaande is, veel te eenzijdig toeschrijft aan de recente ontwikkelingen op IT-gebied. Ik doel hier op de ontwikkelingsgang die reeds van veel kanten beschreven is als die van ambt naar professie. De oude standenmaatschappij waarin de dokter, de dominee en de notaris naar het beeld dat Greshoff ons schetst, tezamen een wandeling maken over het Velperplein, heeft plaatsgemaakt voor een samenleving van vaak zeer mondige, kritische en goed geïnformeerde burgers. Het notariaat is in een open en concurrentiegevoelige markt terecht gekomen en de persoonlijke kwaliteit van degene die de dienst verricht wordt een belangrijker indicatie dan diens

status. Ter ondersteuning van die kwaliteit kan de IT een prachtig hulpmiddel zijn. Maar, als gezegd, ik zie dit als bijkomend in een breder cultureel veranderingsproces.

Ik ga terug naar de beginvraag. Heeft de opkomst van de nieuwe informatie- en communicatietechnologie voor het notariaat een verdergaande betekenis, dan alleen dat bepaalde werkprocessen

hierdoor verder zullen worden generationaliseerd? Ja, waar dit ons dwingt tot strategische keuzes. Met Susskind ben ik het eens, wanneer hij stelt dat de professies zelf waar mogelijk de rol van *provider* ter hand moeten nemen omwille van de verdediging van hun autonomie. Anders dan Susskind kijk ik aan tegen de positie van de cliënt als *user*. Ik denk dat er sneller dan dat hij dat suggereert behoefte zal zijn aan de tussenkomst van de jurist. Met behulp van de IT kan worden ingespeeld op de maatschappelijke eis dat het notariaat in zijn dienstverlening transparanter wordt, helderder, herkenbaarder. Daar zijn programma's voor te maken die stimulerend kunnen werken op de kwaliteit van de dienstverlening en dat gaat weer wat verder dan alleen een wat rationeler werkproces. Maar het werk van de notaris is meer dan een *checklist* en een goed protocol. Voor zover het echt om individuele juridische afweging gaat kan de IT niet wettelijk als vervanger dienen.

Tenslotte mag worden opgemerkt dat met de opkomst van de informatie- en communicatietechnologie er voor het notariaat ook nieuwe diensten ontstaan. Ook dat is van verdergaande betekenis. Ik doel hier op dienstverlening die er op dit moment nog in hoofdzaak op is gericht, dat notarissen aan documenten die slechts bestaan in een elektronische omgeving een stuk extra zekerheid geven door een samenspel van techniek en controle. Deze zekerheid is in grote trekken vergelijkbaar met die van notariële akten. De nieuwe dienst wordt voorshands op kleine schaal geboden en stelt het beroep voor nieuwe vragen van met name organisatorische aard. Zij is daarmee een proeftuin voor ontwikkelingen elders binnen het beroep. Het voert te ver om in het kader van deze bijdrage op dit laatste thans verder in te gaan. Behoedzame voortgang is het devies, als bij alle IT-vraagstukken, behoedzaam en met mate, maar wel voortvarend.

G.J.C. Lekkerkerker

Het signet van de notaris (4)

Walterus de Hofeal

Hoe dan ook, op 25 maart 1292 wordt in de benedenkamer van het bisschoppelijk paleis in Utrecht een compromis gesloten tussen een kanunnik en het kapittel van Oudmunster over een prebende (het inkomen van een geestelijke) en dat ten overstaan van de notaris Wouter van Hofeal. Het was de bisschop die in het geschil een uitspraak deed en die de notaris verzocht het compromis 'in publicam formam' te redigeren en te signeren met zijn 'signum consuetum', zijn gebruikelijke signet. Wouter van Hofeal had een buitenlandse voorgeschiedenis. Hij noemt zich kanunnik van het kapittel van St. Bartholomeus te Luik en openbaar notaris krachtens keizerlijke autorisatie. Kennelijk was hij al notaris, toen de bisschop zijn privilege ontving. Van hem is in dezelfde affaire nog

een notariële akte bekend. Voor het laatst in 1295 komt hij voor als schrijver in dienst van de bisschop (dus niet als notaris) in een arbitragezaak tussen het kapittel van St. Pieter te Utrecht en de heer Van Buren. Zijn signet is een standaardsignet, een streep als basis, een hals, waarop een achtbladige bloem, met op de top een kruisje met verbrede uiteinden, zodat dat op een vierkantje lijkt.

Gerardus de Ane

Ook Gerard van Ane was al notaris voordat de bisschop zijn privilege kreeg. Hij had het notarisvak geleerd in de aartsbisschoppelijke stad Keulen. Hij was al in juli 1291 in het gevolg van een delegatie van het kapittel van St. Aposteln in Keulen en van enkele burgers uit Nijmegen naar Deventer gekomen om de proost van het kapittel van St. Lebuinus aldaar en twee andere heren te vragen hun geschil over tienden te Nijmegen en te Ooij door arbitrage op te lossen. Op 2 en op 9 april 1292 maakt hij in opdracht van de bisschop van Utrecht twee akten op in een geschil over een kapel in die stad. Het zijn gewone bisschoppelijke oorkonden, bezegeld door de bisschop, maar afgesloten met het notariële onderschrift en het signet van Gerard van Ane. Dat signet plaatst hij rechts van het onderschrift. Deze gewoonte is typisch voor de vroege periode van het notariaat in Keulen. Ook al is Gerard van Ane zijn ambt kennelijk in Keulen begonnen, aan zijn naam te oordelen is hij afkomstig uit Ane, een klein dorpje in de huidige gemeente Gramsbergen, op de grens met Drenthe en bekend om de "guldensporenslag"

van de Drenthen tegen het bisschoppelijke leger in 1227. Ook Gerard van Ane is later in bisschoppelijke dienst als oorkondenschrijver. Zijn signet is vrij simpel: een cirkel, waarbinnen zes halve cirkels, alles met behulp van een passer getekend, en onder de cirkel een staart als een omgekeerde komma.

In de eerste aflevering in *Ponder 4* (juli 1998), was sprake van een pauselijk privilege voor de bisschop van Utrecht om vier notarissen te mogen aanstellen. We weten niet of de bisschop van dit voorrecht gebruik heeft gemaakt. Maar wel zien we tijdens zijn bewind (1291-1296) vier notarissen in Utrecht optreden. Dat zijn: Walterus de Hofeal, Gerardus de Ane, Erembertus Henrici de Traiecto en Laurentius Johannis de Traiecto. Het is aantrekkelijk een verband te leggen tussen het privilege en deze vier notarissen. Dat verband wordt ook voorzichtig gelegd door dr. F. Ketner in zijn grondige verhandeling over *Vestiging en eerste ontwikkeling van het notariaat in Utrecht (1291-1341)*. Maar Ketner wijst onmiddellijk op de keizerlijke autorisatie van elk van deze vier notarissen, terwijl het toch om een pauselijk privilege ging.

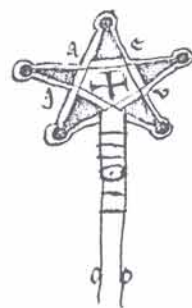
Erembertus Henrici de Traiecto

Op 23 juli 1292 redigeerde Erembert Hendriksz. van Utrecht in het koor van de Domkerk een appèl op de bisschop van een vonnis van de aartsdiaken-koorbisschop. Erembert is de eerste van vele notarissen in dienst van zogenaamde officialaatsgerechten. Officialen waren kerkelijke rechters. Van hen uitgaande procesakten werden vrijwel altijd in de notariële vorm gereedgeerd. Erembert Hendriksz. behoorde tot het Utrechtse patriciersgeslacht Pellencussen en werd in 1297 kanunnik van Oudmunster, testeerde op 25 januari 1308 en overleed op 10 maart daaropvolgend. Hij was de eerste inheemse notaris. Zijn signet is een fraai getekende zespuntige ster met een verlengde onderste punt en in het hart van de ster een vijfbladig klavertje.

Laurentius Johannis de Traiecto

Van hem weten we het minst, in ieder geval was hij ook afkomstig uit Utrecht. Van zijn hand is slechts één akte bekend, nl. een appèl op de heilige stoel van een vonnis van de bisschoppelijke officiaal over tienden te Jutphaas (thans beter bekend als Nieuwegein). Hij maakte dit appèl zittend voor het tribunaal van de officiaal op 3 december 1295. De appelland was de kanunnik Mattheus Eremberti de Traiecto, die vanaf 1298 zelf notaris blijkt te zijn. Maar daarover een andere keer. Het signet van Laurens Janszoon van Utrecht bestaat uit een vijfpuntige ster, met in het hart daarvan een kruis, waaromheen de letters a e i o u, de vijf klinkers, die in vroeger tijd een magische betekenis hadden. De Oostenrijkse aartshertog Frederik V nam in 1440 deze vijf letters als zijn devies. De precieze betekenis is onduidelijk, men dacht wel aan: Alles Erdreich Ist Österreich Untertan. Maar dat kan Laurens Janszoon van Utrecht er onmogelijk mee bedoeld hebben.

Caspar van Heel

Het notarieel woordenboek

Langzaam maar zeker naderen wij de afronding van de hercodificatie van ons burgerlijk recht, terwijl de nieuwe Notariswet inmiddels een feit is geworden. In dit proces zijn sommige begrippen opnieuw geformuleerd en vaststaande uitdrukkingen dus geschiedenis geworden. Maar geschiedenis of niet, ze zullen net als eerder verouderde woorden bij tijd en wijle blijven opduiken. Voor de lezer die in de historische achtergrond van die oude(re) wets- en rechtsbegrippen is geïnteresseerd, zal deze rubriek een toelichting gaan geven. Bij de redactie ervan is teruggegrepen naar de manier waarop in oude notarisboeken wel de leerstof werd aangeboden: elk onderwerp per letter van het alfabet gerangschikt. In *Ponder* zal echter worden volstaan met één onderwerp per letter, terwijl de beproefde lexografische methode van de alfabetische volgorde wordt vervangen door een willekeurige keuze. Het is dan ook teval dat het eerste onderwerp in de samenstellende delen van het betreffende woord zowel de A als de Z kent en onder de laatste letter van ons alfabet zijn debuut maakt.

Zaakwaarnemer-administrateur

De zaakwaarnemer is een juridische relik aan het worden. Hij herinnert aan de tijd dat voor de levering van een onroerende zaak (of het vestigen van rechten daarop) geen notariële akte was vereist. De praktijk week in zoverre af van de leer dat het gebruikelijk was zich voor een levering tot een notaris te wenden, gezien de rechtszekerheid die zijn kennis van zaken bood en mede door het feit dat vele hypotheekbanken een onderhandse eigendomstitel weigerden. De noodzaak van notariële bijstand was overigens niet onomstreden. Het Ontwerp-1820 van het Burgerlijk Wetboek eiste voor levering wel een authentieke akte maar in de uiteindelijke versie van 1838 is dit niet terug te vinden. De Staatscommissie van 1876 die als opdracht had het gehele onroerendgoedrecht (en de Notariswet) te herzien kwam weer terug bij de notariële leveringsakte, maar haar ontwerpen zijn nimmer wet geworden. Pas door de invoering van artikel

WOORD-BOECK,

Daer in alle

De Kunst-woorden des

Notarischaps, mit gaders andere vreemde, soo Latijnsche als Fransche woorden werden verduyftcht.

671a BW (oud) krachtens de wet van 28 juni 1956 (S.376) ontstond de verplichte notariële tussenkomst. De verdeling van onroerende zaken heeft hierop moeten wachten tot de invoering van het huidige BW dat het leveringsvereiste uitbreidde tot de scheidingen en delingen. Naast het notariaat had zich een groep gevormd die de overdrachten van onroerende zaken bij onderhandse akte vastlegde, de zaakwaarnemers. Zij concurreerden dus met de notarissen en volgens de laatste op een onfaire manier. Immers, voor de zaakwaarnemers golden bijvoorbeeld niet de eisen van opleiding, tuchtrecht en de - toen nog - vaste tarieven. Regelmatig werd door de beide Broederschappen gefulmineerd tegen de zaakwaarnemers en tegen de broeders die met hen samenwerkten! Het eind van het bestaan van de zaakwaarnemerij leek in het begin van de jaren vijftig in het verschiet te liggen toen van regeringszijde werd besloten de notariële leveringsakte verplicht te stellen. Zover is het echter niet gekomen. De wet van 1956 sauveerde de door het Ministerie van Justitie erkende zaakwaarnemers met een gevestigde praktijk (artikel II van die wet). Heel bijzonder hierbij is dat de zaakwaarnemer in zijn plaats één van zijn kinderen bevoegd kon laten verklaren als het tenminste vòòr 4 november 1954 op het kantoor van zijn vader werkzaam was. Een feodale bepaling die niet meer van deze tijd is, zo schreef een verontwaardigde notaris (WPNR 4403, 1955 p.281). Dit 'erfelijk' zaakwaarnemerschap heeft ook het nieuwe BW gehaald omdat de regeling uit 1956 op grond van artikel 91 OW is gehandhaafd. De numerus fixus bleef hierbij in stand. De natuur doet echter haar onverbidde werk zodat de zaakwaarnemer-administrateur, net als de roemuchte dodo in de ornithologie, over enige decennia slechts zal voortleven in de annalen van de notariële historie.

B. Duinkerken

Postacademisch onderwijs

Voor de vijfde maal organiseren wij speciaal voor onze donateurs een lezingencyclus. Van januari tot en met juli 2000 zullen in zestien middagbijeenkomsten de volgende onderwerpen behandeld worden:

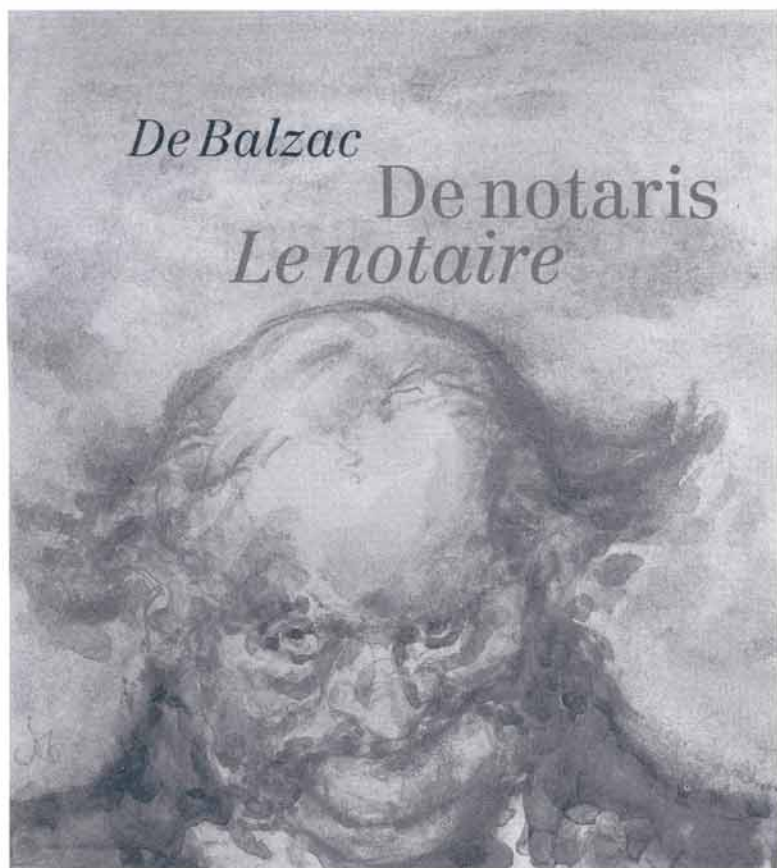
- 13 januari De fiscale behandeling van genotsrechten
- 20 januari Bewind, nieuw erfrecht en legitieme portie
- 27 januari Fraudebestrijding en notariaat
- 10 februari Het Amsterdams verrekenbeding
- 17 februari Samenwerkingsverbanden binnen het vrije beroep
- 24 februari Contract en derden
- 9 maart Middellijke vertegenwoordiging
- 16 maart Hypotheek en levensverzekering

- 23 maart Koop van onroerende zaken
- 11 mei Optriscursus contractenrecht
- 18 mei Certificering van aandelen
- 25 mei Notaris en de Orde
- 9 juni Estate planning
- 15 juni Pensioen en notariaat
- 22 juni Internationaal successie- en schenkingsrecht
- 6 juli De 13e richtlijn

Elke lezing komt in aanmerking voor 3 studiepunten. Zie de bijgevoegde brochure voor het volledige programma en nadere bijzonderheden.

Imponderabilia

Kurt Löb in De Balzac, De notaris, Le notaire, 1999

Drie grote namen tezamen in het ideale kerstcadeau

Op initiatief van de Stichting is een tweetalige uitgave van "Le notaire" van Honoré de Balzac verschenen, vertaald door Ernst van Altena, die helaas onlangs overleden is, met illustraties en typografische vormgeving van Kurt Löb. Een boekje voor bibliofielen en notarissen, of de eventuele combinatie daarvan, dat Ernst van Altena deed opmerken: "Het pleit voor de notarisstand van vandaag dat ze de zelfspot van een dergelijke publicatie aandurfte, maar ja, na anderhalve eeuw is de angel ook wel uitgewerkt".

"De notaris, Le notaire" is in beperkte oplage in samenwerking met de Stichting Notarieel Pensioenfonds totstandgekomen. Het is alléén te koop bij de Stichting, óf door overmaking van fl. 47,50, inclusief verzendkosten, op onze girorekening 554704 onder vermelding van "De Balzac"; óf door het boekje af te halen, wat portokosten scheelt.

Schenken

Een notarismaatschap in Brabant heeft een voormalige sigarenfabriek, De Witte genaamd, omgebouwd tot een mooi, modern kantoor. De feestelijke opening van het gebouw verichtte de burgemeester van Eersel door een slag op een grote gong, die zij vervolgens aangeboden

kreeg voor het gemeenschapshuis. Een passend gebaar. Verrassender was dat ook de Stichting een cadeau kreeg. Zoals een van de gastheren zei: "we willen iets terugdoen voor de gemeenschap en voor ons vak". En dat laatste is zeker gelukt met de overhandiging van o.m. een akte van 30 maart 1440, opgemaakt door de keizerlijk notaris Nicolaus Martinus betreffende de bediening van het altaar van Johannes de Doper in de oude parochiekerk van de H. Hypolitus in Delft, het testament van 8 oktober 1459 van Katharina Witen uit 's-Hertogenbosch en de benoemingsakte van Jacob Cornelis van Veen tot notaris te Alkmaar ten tijde van de Bataafse Republiek. Het bestuur is hiervoor zeer dankbaar.

Ook was het verheugd over de overige schenkingen in de afgelopen periode, zoals een "stukkenopener" met zilveren heft, antiquarische boeken en diverse oude akten.

Verzoek

Ruimt u uw bibliotheek op? Bel dan de Stichting. In het laatste halfjaar hebben verschillende donateurs dat gedaan, waardoor onze collectie steeds minder lacunes heeft.

Openingstijden Stichting

Bureau, studiezaal en bibliotheek zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag van negen tot vijf uur. De week tussen kerstmis en nieuwjaar is de Stichting gesloten.

Liesbeth M. van der Marck

Akte van 30 maart 1440

